

ირაკლი სალია

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
თბილისი

Irakli.salia@yahoo.com

საკვანძო სიტყვები: ტერმინოლოგია, ქართული ტერმინები,
ტერმინი Hedge.

ტერმინ Hedge-ის ქართული შესატყვისი

ზღუდარი

ზღუდარები კვლევის ობიექტი პირველად 1966 წელს გახდა, როდესაც ურიელ ვაინრიხმა შეისწავლა მათი გამოყენება. თავად ტერმინი კი 1972 წელს შექმნა ჯორჯ ლაკოფმა. მისთვის ზღუდარები წარმოადგენდნენ ლექსიკურ ერთეულებს, რომლებიც ცვლიდნენ ელენორ როშის პროტოტიპის თეორიის საზღვრებს.

ზღუდარების განმარტება განსხვავდება ამა თუ იმ თეორიული მიდგომის მიხედვით (Hovy:4-5). კლასიკური განმარტებით:

„ზღუდარი არის ნებისმიერი ენობრივი მექანიზმი, რომელსაც მეტყველი იყენებს ტყუილის, მიუღებელი შეთავაზების და ა.შ. დასაფარავად. აქედან გამომდინარე, იმის მაგივრად, რომ მოქმედმა თქვას: *ეს არგუმენტი დამაჯერებელია*, მან შეიძლება გამოიყენოს ზღუდარი და თქვას: *ჩემი აზრით, ეს არგუმენტი დამაჯერებელია*; ბრძანების მარტივად გაცემის მაგივრად – *სამზარეულოში შეიტანე!* მოქმედმა შეიძლება ზღუდარად გამოიყენოს კითხვითი ფორმა და თქვას: *შეგიძლია სამზარეულოში შეიტანო?*“

[P. H. Matthews 1997]

„ზღუდარი არის გამონათქვამი პასუხისმგებლობის, ვალდებულების შესამცირებლად, როგორებიცაა: *ვფიქრობ... მეჩვენება, რომ... მე მგონი... როგორც ვხვდები... ან მგონი...*“

[R.L. Trask 2000]

არსებობს მოსაზრება, რომ ზღუდარს შეუძლია მტკიცების გაძლიერებაც (Hovy:3), ამიტომ გუდრუნ კლემენი სხვადასხვა მიდგომის მიხედვით ამ ტერმინის განმარტებების შეჯერების შედეგად გვთავაზობს უფრო განზოგადებულ განსაზღვრებას:

„ზღუდარი არის ენობრივი საშუალებების (რომლებიც უნდა დაიყოს სტრატეგიებად და მექანიზმებად) გამოყენება მიმღებლობის გასაზრდელად და, ამავე დროს, უარყოფის, მიუღებლობის შესამცირებლად“ [Hovy:3].

ზღუდარების გამოყენების არე არ არის შეზღუდული. ზღუდარები გვხვდება როგორც ყოველდღიურ მეტყველებაში, ისე სალიტერატურო ენაში, განსაკუთრებით, სამეცნიერო ლიტერატურაში. ინგლისური, რუსული, გერმანული და სხვ. სამეცნიერო ენებისთვის ბუნებრივია ზღუდარების გამოყენება. ეს სამეცნიერო ენის ერთგვარი ეტიკეტია. ზღუდარების საშუალებით სამეცნიერო ნაშრომის ავტორ(ებ)ის მიერ გამოთქმული აზრი ასუსტებს მტკიცების ხარისხს, შეცდომის, ნაკლის აღმოჩენის შემთხვევაში ერთგვარად აზღვევს მას და, ზოგადად, მორიდების, მოკრძალების საზოგადოებრივ წესს შეესაბამება.

ქართულში ზღუდარად გამოყენებულ ენობრივ საშუალებებად მექანიზმებიდან სამეცნიერო ენაში ყველაზე ხშირად გვხვდება I პირის მრავლობითი რიცხვის ზმნური ფორმები. მიუხედავად იმისა, ნაშრომს ერთი ავტორი ჰყავს თუ რამდენიმე, ავტორისეული აზრი გამოიხატება I პირის მრავლობითი რიცხვის ფორმით. გავრცელებული მოსაზრებით, ამ ზღუდარის ფუნქციაა გამოთქმულ აზრზე პასუხისმგებლობის, მტკიცების ხარისხის, კატეგორიულობის შემცირება, თუმცა ზოგიერთ შემთხვევაში ზღუდარები შეიძლება გამოყენებული იყოს მხოლოდ ეტიკეტის გამო.

ჩვენ მიერ ზღუდარებზე ჩატარებულმა საცდელმა კვლევამ სამეცნიერო ენის დამატებითი ზღუდარები გამოავლინა. ჩვენ მიერ შესწავლილი ერთეულები საკვლევ მასალაში ყველა I პირის მრავლობითი რიცხვის ფორმით დადასტურდა და, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, აზრის გამოთქმისას კატეგორიულობის, მტკიცების ხარისხის შემცირებას ემსახურება. ყველა საანალიზო ერთეული მართლაც აზრის გამოხატვას, მტკიცებას, მსჯელობას უკავშირდება:

თვლი-ს – მიაჩნია, ჰგონია.

გულისხმობს – 1. ვარაუდობს, ფიქრობს; ითვალისწინებს (რაიმეს ან ვინმეს). 2. (მხოლოდ ნაკვეთა აწმყოს წყებაში იგულისხმება, ივარაუდება.

ვარაუდობ-ს – ვარაუდს ეწევა, წინასწარ, მიახლოვებით ანგარიშობს, ითვალისწინებს; წინასწარი აზრი, მოსაზრება აქვს რისამე შესახებ, მიახლოვებით ფიქრობს.

ითვალისწინებ-ს – წინასწარ მხედველობაში იღებს, [გან]საზღვრავს, გულისხმობს.

შენიშნავ-ს – თვალს მოჰკრავს, დაინახავს; შეამჩნევს. || რისამე შესახებ თავის აზრს იტყვის, აღნიშნავს, მიუთითებს, მოიხსენიებს.

იშველიებ-ს – საშველად, დასახმარებლად იწვევს, იხმობს; სთხოვს, რომ შეეშველონ, – [და]იხმარებს. || [გამო]იყენებს, სარგებლობს (რამეთი).

შემოიფარგლავ-ს – გარშემო შემოავლებს, შემოარტყამს, შემოზღუდავს. || გადატ. განსაზღვრავს, შემოსაზღვრავს, შემოზღუდავს.

განსახილველი ფორმებიდან ყველა I პირის მრავლობითი რიცხვის ფორმით არის ტექსტში გამოყენებული, თუმცა გარკვეულ ნაწილს დამატებითი ზღუდარი აქვს: II კავშირებითის მწკრივის ფორმები ხშირად ქმნიან შესიტყვებას მოდალურ ელემენტებთან ბრძანების, ალბათობის, შესაძლებლობის და ა.შ. გამოსახატავად. ჩვენ მიერ განხილულ შემთხვევებში ისინი აწმო დროს (არა ზოგად აწმყოს) გამოხატავენ და გამოიყენება, როგორც ზღუდარი. ჩვენი აზრით, ამ შემთხვევაში უნდა მოდალური ელემენტის კომბინაცია I პირის მრავლობითი რიცხვის II კავშირებითის მწკრივის ფორმასთან გვაძლევს რთულ ლექსიკურ-გრამატიკულ კომპლექსს, რომელსაც გარკვეული სოციალური ფუნქცია აქვს. ასეთი კომპლექსების მნიშვნელობა შესაძლოა მთელი წინადადების ტოლფასი იყოს:

უნდა შევნიშნოთ = ეს ფაქტი, მოვლენა არის აშკარა, თვალსაჩინო და ეს გარემოება მაიძულებს მე, ამ ტექსტის ავტორს, მკვლევარს, ვხედავდე, ვამჩნევდე, აღვიქვამდე ამ ფაქტს, მოვლენას.

ამ შემთხვევაში პასუხისმგებლობა ავტორიდან თავად კვლევის ობიექტზე გადადის, ე. ი. ამ შემთხვევაშიც მტკიცების შერბილებასთან, პასუხისმგებლობის შემსუბუქებასთან გვაქვს საქმე.

ტერმინის ქართული შესატყვისი

ინგლისური ტერმინის Hedge, განმარტება ნაშრომის დასაწყისშია მოცემული. მისი ზოგადი მნიშვნელობები კი ასეთია:

1. ცოცხალი ღობე. 2. ღობე, ზღუდე. 3. დაბრკოლება, ბარიერი, ზღვარი. 4. დაცვა, თავდაცვა; დაცვის/თავდაცვის საშუალება. 5. თევზის საჭერი საგუბარი (წნელის ან ფიჩხის კონებით შემოზღუდული). 6. ორაზროვანი/ზუნდოვანი განცხადება ან გამონათქვამი.

აქ ტერმინოლოგიურ მნიშვნელობას უახლოვდება 1-ლი, მე-2, მე-3 და მე-4 მნიშვნელობები. ზღუდარის გამოყენებისას მთქმელს აქვს გარკვეული მიზანი, რომელიც მან საუბრის დროს უნდა მიაღწიოს. ამ მიზნის მისაღწევად მთქმელი იყენებს არა მარტო ისეთ გამონათქვამს, რომელიც მხოლოდ აზრს მიაწვდიდა თანამოსაუბრეს, არამედ ზღუდარსაც, რითიც ერთგვარ ზღუდეს, ბარიერს ქმნის თანამოსაუბრისათვის და „იცავს“ მთქმელს წარუმატებლობისგან. მიუხედავად იმისა, რომ ეს მნიშვნელობები უახლოვდება ტერმინოლოგიურ მნიშვნელობას, ისინი ასახავენ საყოფაცხოვრებო რეალიებს, რომელთაც გარკვეული კონოტაციები გააჩნიათ, რაც ტერმინის ხარვეზია (დამბაშიძე 1986: 47-50). ამიტომ გადავწყვიტეთ მსგავსი მნიშვნელობის ტერმინის – ზღუდარის სესხება ტექნიკური ტერმინოლოგიიდან.

ტექნიკურ ტერმინოლოგიაში ზღუდარის მნიშვნელობებია:

1. ზღუდე; ქალაქის ან სხვა დასახლების, ეზოსი და მისთ. გარშემო შემოვლებული კედელი (ღობე, გალავანი და ა.შ.); 2. ბარიერი, ნაგებობა, რომელიც აფერხებს თავისუფალ გასვლას; 3. კაშხალი, მოლო, ოფო, ონჯარი, რაბი, სათავანი ჯებირი; წყლის დასაგუბებლად დინების განივად ამოყვანილი კედელი; 4. ბალავარი, გამირი; 5. კონსტრუქციული ელემენტი (ქვის, ხის, ლითონის, რკინაბეტონის), რომლითაც გადაიხურება კარის ან ფანჯრის ღიობი.

[ლექსიკონი 2015]

ამ მნიშვნელობათაგან საერთოა ბარიერი, ზღუდე, რომლებიც შეესაბამება Hedge-ის როგორც ტერმინოლოგიურ, ისე ზოგად მნიშვნელობებს. ამავდროულად ზღუდარი მხოლოდ ტერმინოლოგიაში

გვხვდება და ამიტომ არ გააჩნია ის ხარვეზი, რაც აქვს Hedge-ის პირდაპირ თარგმანს. ტერმინის სესხებით წარმოქმნილი ომონიმია კი ამ დარგების განსხვავებული კვლევის სფეროების გამო არ წარმოშობს ორაზროვნებას.

ლიტერატურა

ლექსიკონი 2015 – სამშენებლო განმარტებითი ლექსიკონი, რედაქტორი: პროფესორი თამაზ ხმელიძე, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, სამშენებლო ფაკულტეტი, <http://gtu.ge/Arch-Dictionary/>

ლამბაშიძე 1986 – როგნედა ლამბაშიძე, „ქართული სამეცნიერო ტერმინოლოგია და მისი შედგენის პრინციპები“, „მეცნიერება“, თბილისი, 1986.

D. Hovy – Dirk Hovy, Hedges, http://www.dirkhovy.com/portfolio/papers/download/hedges_dirk_hovy.pdf

P. H. Matthews 1997 – Peter Hugoe Matthews, The Concise Oxford Dictionary of Linguistics, Oxford University Press, Oxford.

R. L. Trask 2000 – Robert Lawrence Trask, The Penguin Dictionary of English Grammar, Penguin, London.

Irakli Salia

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Irakli.salia@yahoo.com

Keywords: Terminology, Georgian terms, term Hedge.

The Georgian equivalent of Term “Hedge”

Summary

A *hedge* is the linguistic device used by speaker to impact the listener and achieve a particular goal such as make the listener commit a desired action, conceal lying or weaken responsibility, and so on.

In the English scientific literature this phenomenon is called a hedge (or *hedging*). There is no term for it in the Georgian language.

The literal translation of this word is associated with everyday realia. So we had chose its literal meanings, the term would have imperfections in as far as term creation standards. Therefore, we decided to borrow the term from the technical terminology. Because these spheres have nothing in common, the homonymous terms will not cause terminological problems.